

VŠEHRD

LIST SPOLKU ČESKÝCH PRÁVNÍKŮ VŠEHRD V PRAZE

Zemské sněmy v Čechách v předbělohorské době habsburské.

(Referát podle „Sněmů českých“ ze semináře univ. prof. Dra Miloslava Stiebra za přispění kolegův-účastníků podává Slavomil Novotný.)

České sněmy vstupují do XVI. století jako ústavní instituce značně vyspělá. Princip dualismu státní moci jest v rozkvětu. Tento dualismus nejeví se však jako úplná rovnováha moci ani po stránce faktické ani po stránce právní. Habsburský panovník má v rukou moc výkonnou, která má rozpínavou tendenci. Sněm jest jen orgánem kontrolním proti jeho přehmatům, jest orgánem, který proti vůli královské může užítí jen obran právních, m'ikoli však moci skutečné. Vidíme na příklad, že stavové mají vůči panovníkovi i vůči zemi povinnost dostaviti se na sněm k zavolání královu a, nečiní-li tak, jsou obesíláni a napomínáni. Král jest sice též povinen sněmu se účastniti, avšak každá nahodilá omluva jej této povinnosti zbavuje. Stavové se nesmějí vymlouvatí; poslouchají prostě příkazu.

Král sám není členem sněmu. Stojí vedle něho a nad ním. Sněm skládá se jen z představitelů stavův. Snahy krále a sněmu jsou téměř vždycky protichůdné. Král chce opět a opět získati co nejvíce od stavů, stavové naproti tomu rovněž hledí krále pokud možná omeziti. Nemají k tomu však dostatečné moci. Král žádá na stavech stále nové a nové oběti hlavně po stránce finanční namnoze pro zájmy cizí, a tak svolávání a konání sněmů vůbec nabývá ke konci století XVI. rázu nepříjemné povinnosti, kterou musí král plniti, poněvadž jí diktují stále těžší a těžší poměry hospodářské. Král jedná se stavy vůbec ve formě velmi zdvořilé. Celé sněmování má zpravidla klidný a uhlažený ráz. Stavové i jednotlivci vybranými slovy se titulují. Výtržnosti v dnešním slova smyslu tyto sněmy neznají. Brání jim jednak případná přítomnost posvátné osoby panovníkovy, jednak úcta vzájemné neb vyšší urozenosti.

Vedle zemských sněmů, které někdy zvány jsou také „malé“ nebo „obecné“, setkáváme se na půdě české též se sněmy generálními a sjezdy stavovskými i krajskými sjezdy.

Místem, kde sněm zasedal, bývala převážnou většinou Praha, ale vedle toho zasedal též v Kutné Hoře, Českých Budějovicích i jinde. Zasedal-li sněm na hradě pražském, scházeli se stavové pod obojí k vlastní akci sněmovní v zelené světnici, k společné schůzi pak se stavy katolickými odebrali se vždy ze zelené svět-nice do soudnice. Městský stav konal svoje porady na radnici Staroměstské. — Podle možnosti byl sněm na naléhání stavů svoláván každoročně a to na zimní měsíce, protože tehdy mohli stavové bezstarostně opustiti svůj domov, nejsouce zaměstnáni pracemi na svých hospodářstvích. Nepravidelnosti v tomto ohledu byly výsledkem mimořádných událostí, při kterých mohl král také sněmy odročovati nebo svolávati je častěji. — Jednání trvalo zpravidla 1—8 týdnů; jsou však sněmy, které trvaly jen několik málo dnů, i sněmy trvající celé tři měsíce.

Jazykem sněmovním byla převážnou měrou čeština. Nebyla však jediným výhradně platným jazykem. Instrukce, proposice i relace vyskytují se dosti často dvojjazyčné a z přípravných prací pro svolání sněmu jest patrno, že stavovští úředníci dobře německy uměli.

Ústava české říše v této době, jak již zmíněno, chová v sobě dílem prvky monarchické, dílem prvky stavovské. Sněm zemský jest institucí, jež chová v sobě nejvíce prvků stavovských, jest základní složkou ústavy stavovské, ba — možno říci — jest insti-tucí čistě stavovskou za součinnosti krále nebo jeho zástupců. Jeť tvořen trojicí stavovských kurií, z nichž dvě kurie tvoří šlechta sama: kurii stavu panského a kurii stavu rytířského. K těmto dvěma kuriím vyšším přistupuje jako třetí stav městský, neboť duchovní pozbyli během válek husitských na sněmu če-ském zastoupení úplně. Města účastněná ve stavu městském byla seřaděna v určitém pořadí; zástupcové jednotlivých měst úzkostlivě dbali toho, aby si svoje místo v tomto pořadí udrželi, po případě je i zlepšili (spor Kutnohorských s Plzeňskými o druhé místo).

Počet účastníků sněmu byl různý; pohyboval se mezi 100—250 osobami. Nejsilněji býval zastoupen stav rytířský. Oprávněná města vysílala za sebe po dvou nebo třech vyslancích, kteří na sněmu dleli na náklad své obce. — Přesně určeného počtu po-třebného k usnášení nebylo. I při menším počtu sněmovníků mohli se stavové právoplatně usnášeti. Přece však byla určitá mez, neboť, byl-li přítomen jen nepatrný hlouček sněmovníků, nemohlo se jednati, a sněm rozešel se bez usnesení.

2
Svolávání sněmů bylo dávným právem českého krále, bez jehož povolení se nesměly žádné sněmy pod trestem smrti ko-nati. K jejich konání činěny byly obsáhlé, dlouho trvající pří-pravy se strany krále i stavů. Král byl při svolávání jich vázán na radu nejvyšších úředníků zemských a radu na hradě pražském, jichž se dotazoval na dobré zdání zejména v otázce, kdy a kde by se měl sněm konati; to platí nejen o sněmech českých, nýbrž

těž o sněmech v českých zemích vedlejších. Panovník mohl však položit sněm do některého města i proti vůli stavů samých.

Když úředníci zemští dali písemnou odpověď, nařizoval jim král, aby královskými mandáty uvedli rozepsání sněmu co nejspěšněji ve známost. V těchto mandátech, které roznášeli poslové po dvou do jednotlivých krajů, nařizuje se stavům, aby den před zahájením sněmu „do Prahy se sjeli a nazejtří ráno k předložení sněmovnímu na hradě pražském na paláci podle starobylého obyčeje najíti se dali“. Podle obyčeje musil být sněm rozepsán vždy alespoň šest neděl před jeho zahájením.

Jakmile pak byl sněm rozepsán, konalo chudé rytířstvo po krajích svoje sjezdy krajské, na nichž volilo si svoje zástupce na sněm a povolovalo berni na vydržování jich v Praze. O ničem jiném nesměly se však na těchto sjezdech konati porady. Roku 1574 a 1608 zvoleni byli na nich zástupcové všech tří stavů. Avšak Ferdinand I. již na začátku své vlády (1528) vydal nařízení, podle něhož sjezdy ty nesmějí se konati bez jeho zvláštního povolení. Přírozený následek toho byl, že sjezdy krajské nebyly od té doby již tak často konány jako dříve; a konají-li se přec, žádají na nich stavové brzké svolání sněmu zemského a protestují proti mandátům panovníkovým, vydaným na úkor právům a svobodám zemským. Nejčastější ještě jsou sjezdy stavů katolických a stavů pod obojí. — Způsob placení zvolených zástupců stavů na sněmu byl již dříve v Čechách obvyklý. Důvodem jeho bylo, že mnozí ze stavů (zvláště nezámožní), třebaž byli znamenití znalci práva a zákonů zemských, při sněmu dlouho nemohli zůstatí pro nedostatek peněz a domů musili odejeti; zvláště v době prázdnin velmi mnoho stavů domů se rozjíždělo. Takovýchto krajských sjezdů konalo se v Čechách 14 a to současně. Poslanci zvolení na krajských sjezdech k některému rozepsanému sněmu, když sněm ve lhůtě napřed ohlášené se nekonal, byv odložen na rok příští, domnívali se, že pro tento pozdější sněm nejsou již mandátáry svých krajů. Téhož mínění byli též mnozí obyvatelé, kteří za tou příčinou vůbec neodváděli svého povinného poplatku na dávku uloženou pro vydržování poslanců. Názor tento byl však mylný, což vidno z toho, že každý, kdo se k jednání sněmovnímu nedostavil, byl pak na sněm do Prahy zvláště obesílán.

Některé obecné potřeby odkládány byly na dobu, až král sám bude přítomen; odtud pramení se úsilí stavů, aby král přišel na sněm a dle možnosti s dvorem svým vůbec v Čechách přebýval, s kterýmžto úsilím setkáváme se u stavů českých rok co rok. Chtěl-li a mohl-li král býti přítomen zasedání sněmovnímu, musila mu na jeho žádost zaslati česká komora peníze, aby se mohl vydati na cestu do Čech. Nemohl-li však nebo nechtěl-li se na sněm dostaviti, musil v čas jmenovati své komisaře (4—6), při jejich volbě byl rovněž vázán radou stavů. Velmi často vysílal za sebe jako zástupce své syny, jindy pak jeho komisaři byli kancléř, místokancléř, podkomoří a český purkrabí.

V tomto případě zaslal vždy stavům po těchto svých zástupcích omluvný věřící list, že na sněm nemůže osobně přijíti; v dalším žádal stavy, aby „synům jeho jako vlastní osobě císařské uvěřili a vedle předložení sněmovního povolně najíti se dali“. Zástupcové královští na sněmu dostávali vždy od něho instrukce, jak mají si na sněmu počínati a jak se stavy vyjednávati. Vedle toho musili krále náležitě zpraviti již napřed o tom, přáli-li by si stavové projednati některou věc, která nebyla obsažena v královské proposici.

Král sám nebo na místě jeho královští komisaři zahajovali sněm ve slavnostní schůzi zahajovací, která se konala, zasedal-li sněm v Praze, na hradě pražském za předsednictví nejvyššího purkrabí pražského v soudní světnici a to již o 1/8. hod. ranní. Měl-li král na sněm zavítati, odebrali se stavové do jeho pokojův, aby jej do sněmu doprovodili. Sněm, který se sešel po volbě krále, byl zahajován jeho poselstvím. Jindy, byl-li panovník přítomen, přečetl sněmu svoje proposice a další vysvětlení podal ve spisu. — Jestliže se však král neúčastnil osobně aktu sněmovního, byli k němu povoláni zástupcové všech tří kurií a jim odevzdána proposice sněmovní. Direktory sněmu byli nejvyšší hofmistr a nejvyšší komorník. Jakmile se zástupcové stavův od krále navrátili do zasedací síně, kde stavové byli shromážděni, povstal nejvyšší hofmistr jako ředitel sněmu a vyzval přítomné, aby se podle starého obyčeje odebrali na mši sv. do kostela sv. Víta a vyprosili si tam pomocí a požehnání božího k sněmovnímu jednání. Kdo nechtěli jíti do kostela, měli posečkati. Když pak se po bohoslužbách stavové z chrámu navrátili a usadili se v lavicích, přečetl deklamátor předlohu královskou.

Předloha (předložení, proposice) královská byla souhrn odůvodněných návrhů všeho toho, o čem se na sněmu mělo jednati. Král věnoval jejímu vypracování velikou pozornost a pečlivost. Česká komora, tajná rada, komora dvorská, válečná kancelář při dvoře panovníkově i jiné důvěrné osoby podávaly mu své dobré zdání o artikulích, které by v ní měly býti obsaženy; o artikulích navržených válečnou kanceláří podávala pak svůj úsudek ještě komora česká a dvorská. — Předložení sepsána byla obyčejně pouze v jazyce českém, za přítomnosti královny bývala však dvojjazyčná: česká i německá. Psána jsou vždycky v určité formě. Jejich obvyklý začátek zní: „J. Mt. římský císař a uherský, český král etc., pán náš nejmilostivější, od stavův království tohoto českého, věrných poddaných svých milých, že jsou se k tomuto sněmu obecnímu od J. M. C. rozepsanému poslušně a povolně najíti dali, obzvláště milostivě přijímati a dále jim oznamovati ráci . . .“

Po přednesení proposice odešel král ze sněmovní síně. Každému stavu pak dán jeden její přepis a sněmovní jednání odloženo na příští den; stavové odebrali se ihned domů, aby o postulátech přemýšleli. — Příštího dne započal panský stav sám nejdříve o tom, jakou by měl dáti odpověď na královské posel-

ství, a usnesení svá odevzdal prostřednictvím čtyř zvolených osob stavu rytířskému se žádostí, aby se s nimi srovnali a svoje rozhodnutí jim co nejdříve oznámili, načež počali rytíři hned sněmovati. Oba stavové vyšší umluvili se společně, na čem má být přestáno, a pak oznámili usnesení měst. zástupcům prostřednictvím delegace čtyř osob se žádostí, aby jim do určité lhůty oznámili, na čem se usnesou. A tu hned purkmistr a radní měst pražských svolali všechny zástupce stavu městského na radnici Staroměstskou k společné úradě, při níž tito zaznamenávali svá jména v pořadí, v jakém byla uváděna jejich města. Po obsáhlém rokování o usnesení vyšších dvou stavů přišli zástupcové městské kurie do soudní síně a prostřednictvím kancléře staroměstského oznámili očekávajícím je stavům vyšším dobré zdání své kurie v předloze, které vyznělo obyčejně v ten smysl, že se ve všech artikulech s nimi srovnávají. Na to spisována odpověď stavů osobami zvolenými ze všech tří kurií a podána někdy hned, někdy však až za týden od přečtení proposice nejvyšším kancléřem královského nebo jeho zástupce, který na ni odpověděl replikou, jež byla sněmu předložena ve třech stejných exemplářích a každému stavu zvláště přečtena. V ní žádal král nejčastěji povolení větších berní. Avšak stavové trvali obyčejně na výši berní, jak se na ní usnesli hned na začátku jednání. Toho poznání došel také král, že by námitky jeho proti tomu vyzněly na plano, ba dokonce že by výsledek sněmu stálým prodlužováním jednání mohly ohrožovati. Proto pomoc stavu nabízenou obyčejně přijímal, ovšem jen za určitých podmínek.

Během jednání sněmovního, neúčastnil-li se ho král, jezdil jeden kurýr za druhým do jeho sídla (nejčastěji do Vídně) a zase zpět, aby jej zpravovali o postupu jednání a zprostředkovali tímto způsobem stále spojení sněmu s králem. Stavové vidouce, že jednání protahuje se tak do nekonečna, nesli to nemile, poněvadž zástupcové královi odkládali se svou odpovědí, až jaká přijde královská resoluce, což dle tvrzení stavů bylo proti starému řádu a obyčejí. Následek tohoto stálého odkládání rozhodnutí byl, že veliký počet sněmovníků rozjížděl se domů na svá hospodářství.

Stavové hledí, aby jim bylo zaručeno, že potřeby jejich i celé země budou na sněmu řádně projednány. Panovník naproti tomu usiloval o to, aby sněm projednal a vyřídil nejprve jeho postulaty a uzavíral sněm hned, jakmile se jeho věci vyřídily. Stavové, aby tomu čelili, nepovolovali králi berní, dokud „obecní jejich gravamina a artikule zemských potřeb se dotýkající“ nebyly projednány a vyřízeny.

Na sněmu měl každý volnost slova, pokud to neuráželo krále a nedotýkalo se svobod zemských. Mimo mluvčí stavů mohl mluviti zejména každý, kdo byl za to požádán.

Protože českému sněmu příslušelo právo iniciativy, mohl podávati návrh nejen celý stav, nýbrž i jednotlivec. Podle toho

rozeznáváme články, obecné a zvláštní, jež byly podávány ve formě supplikací a předčítány.

Bylo-li třeba, zvolil si sněm výbor k projednání a rozhodnutí některé otázky. Tak na př. ustanovil si sněm r. 1526 komisi, která sama rozhodla o volbě Ferdinanda I. králem. Roku 1575 zvolen jiný takový výbor, který vypracoval známou českou konfessi. Do dvou těchto výborů, v nichž při hlasování platil princip majority, vysílal každý stav stejný počet zástupců. Mimo to setkáváme se ještě s tak zvaným „mladým sněmem“, schůzí to stavovského výboru, jež sestával z nejvyšších úředníkův a soudců zemských i osob sněmem ze všech krajů volených; vydával nařízení o veřejné hotovosti. — Vedle toho častěji voleny bývaly komise dle krajů pro řešení různých otázek.

Veřejné prohlášení královo na sněmu o některé věci platilo jako jeho zákonitě uznání. Líbila-li se jeho slova stavům, vysílali k němu některé osoby s poděkováním a žádostí, aby svou přípověď ústní také písemně stvrdil. Povolil-li král stavům v nějaké důležitější žádosti, sliboval ji zachovati také jeho syn přijatý a korunovaný již za krále, „že to všecko, což otec jeho ustavil a připověděl, zdržeti a ostříhati chce, tak aby žádný neměl sobě čeho do něho stěžovati“. Stavové za to pak znovu panovníkovi i mladému králi poděkovali.

Již tehdy kvetla na sněmu úplatnost, již užívali na př. vyslancové kutnohorští. Dopisovali totiž radě svého města pro zvěřinu na dary, uvádějíce, že prý tím sobě mnozí činí přátele.

Co se týče vstupu cizích lidí do zasedací síně, bylo ustanoveno, že po dobu války turecké nemá býti nikdo do světnice sněmovní vpuštěn, „aby snad co špehýř něčeho nevynesl“. Rovněž i jednání o válečné pomoci a berních bylo tajné.

Při projednávání návrhů v každé jednotlivé kurii rozhodovala většina přítomných, při zasedání sněmu pak měl každý stav jeden hlas. Aby došlo k usnesení sněmovnímu, bylo třeba všech tří hlasů. Usnesení se stalo, když stavové uvážili všechny náhledy přednesené během jednání sněmovního. (Pokračování.)

Politické strany jako právnické osoby.

Zdeněk Peška.

II.

(Strany v republikánském státním právu.)

Máme-li odpověděti na otázku, jaké postavení mají resp. by měly míti strany v našem t. zv. občanském právu, musíme si nejdříve položit otázku, jaké postavení mají v právu státním. Strany jako instituce politické mají význam především pro právo ústavní a veřejné vůbec, a teprve dle toho je možno určovati